

प्रश्न १: 'महन्ताने अंतरात्म्यासारखे असावे' या बद्दलचे विवरण कश्यापद्धतीने केले आहे?

समाजाचा उद्धार होण्यासाठी चांगल्या आदर्शांची जरूरी असते. असे आदर्श-महंत-गुरु कसे असावेत याचे वर्णन समर्थानी या समासात केले आहे. सर्वात महत्वाचा गुण म्हणजे त्याला स्वतःला साक्षात्कार झालेला पाहिजे. स्वतःची ओळख त्याला पाहिजे. सृष्टीच्या सत्याचे ज्ञान त्याला पाहिजे. ज्या अंतरात्म्याचा साक्षात्कार होतो त्याप्रमाणे तो विशाल व कोठलीही इच्छा नसलेला असावा. तो संकुचित नसतो. अंतरात्मा, सर्वत्र असल्याने व्यापक आणि जाणता आहे त्याप्रमाणे महंत विशाल, ज्ञाता व योगी असतो.

प्रश्न २: (द. ११-१०) मध्ये समर्थांचे जणू आत्मचरित्र असल्याचा भास होतो, अश्या पाच निवडक ओव्या लिहा.

समर्थानी आदर्श महंताचे वर्णन केले असले तरी ते त्यांच्या वागण्याचेच उदाहरण आहे असे वाटते.

1. अखंड एकांत सेवावा| अभ्यासाची करीत जावा| काळ सार्थकाची करावा| जनासाहित|| (११-१०-१७)
2. उत्तम गुण तितुके घ्यावे| घेऊन जनास सिकवावे| उदंड समुदाये करावे| परी परीगुप्तरूपे|| (११-१०-१८)
3. लोक बहुत शोधावे| त्यांचे अधिकार जाणावे| जाणजाणोन धरावे| जवळी दुरी|| (११-१०-२१)
4. अधिकारपरत्वे कार्य होते| अधिकार नसता वेर्थ जाते| जाणोनी शोधावी चित्ते| नाना प्रकारे|| (११-१०-२२)
5. अधिकार पाहून काम सांगणे| साक्षेप पाहून विश्वास धरणे| आपला मगज राखणे| काहीतरी|| (११-१०-२३)

समर्थांची एकांताची आवड, प्रचंड अभ्यास-साहित्य निर्मिती आणि ते ज्ञान लोकांना वाटण्याची तळमळ ती महान्ताच्याकडून अपेक्षित आहे. समर्थानी उभा केलेला संप्रदाय, पारख करून केलेले शिष्य (जसे कल्याण स्वामींचे एकपाठीपण हेरून त्यांच्याकडून साहित्य लिहून घेणे) इ. उदाहरणे त्यांनी महान्ताकडून ज्या अपेक्षा व्यक्त केल्या आहेत त्याला अनुसरून आहेत.

प्रश्न ३: समर्थ संप्रदायाच्या प्रसारकार्यासंबंधी कोणती माहिती (द. ११-१०) मध्ये आपणास मिळते?

समर्थानी 'लोक बहुत जोडावे' म्हणत व्यापक संप्रदाय उभा केला. भारतभर मठ स्थापन केले. मठाधिपती नेमले. लोकांची पारख करून त्यानुसार त्यांना कामे दिली. जे पात्र नव्हते त्यांना जवळ केले नाही. त्यांची पद्धत ही merit based होती. हे सर्व काम करतांना त्यांची identity त्यांनी सोडली नाही, एकांत सोडला नाही, अभ्यास सोडला नाही. महंतांनी पुढचे महंत निर्माण केले व संप्रदाय वाढवला.

प्रश्न ४: महाराष्ट्रातील तत्कालीन जनास्थितीचे वर्णन (द १५-२) मध्ये समर्थानी कसे केले आहे?

देशभरात समर्थना दारिद्र्य व दुःख दिसले. लोक बाटले गेले होते. पण महाराष्ट्रात जरा बरी परिस्थिती होती. पण तेथे खरे ज्ञान मिळवण्याची ओढ नव्हती. सर्वजण वेगवेगळ्या गोष्टीत गर्क होता. काम करणाऱ्या माणसाला जेवायची सवड नव्हती. काही युद्धात, काही व्यापारात तर काही इतर कामात गुंतले होते. बुद्धीच्या क्षेत्रात पण गोंधळ होता. नानाप्रकारचे वाद होते. संप्रदायांची भांडणे होती. काहीजण काही मिळेल या आशेने व्रतवैकल्य करू लागले होते. खरे ज्ञान दुर्लभ झाले होते.

प्रश्न ५ अ: पुढील ओव्या लिहून त्यांचा अर्थ सांगा

1. १५-२-१४

स्वाध्याय परिचय-६ निस्पृहवर्तणूक, निस्पृहव्याप

योगेश कुलकर्णी E-18/EMS-03
yogeshkulkarni@yahoo.com

त्याहीमध्ये जो तीक्ष्ण| रिकामा जाऊ नेदी क्षण| धूर्त तार्किक विचक्षण| सकाळ माने||

अत्यंत अडचणी असून सुद्धा जो तीक्ष्ण बुद्धीने काम करतो, जो क्षणभरही विश्रांती घेत नाही, जो धूर्त असतो, तर्कशुद्ध बोलतो व चिकित्सक असतो, त्यामुळे सर्व त्याला मानतात.

2. १५-२-२८

उपासनेचा गजर| स्थळस्थळी थोर थोर| प्रत्ययाने प्राणीमात्र| सोडविले||

लोकांकडून अनेक ठिकाणी उपासना-पूजा होते. त्याला प्रत्ययाने जे ज्ञान प्राप्त झाले आहे त्याचा वापर करून त्यांचा उद्धार करतो. त्यांना बंधनातून मुक्त करतो.

3. १५-२-६

उदिम्यास व्यासंग लागला| अवकाश नाहीसा झाला| अवघा पोटधंदाच लागला| निरंतर||

व्यापारी लोक त्यांच्या धंद्यात इतके व्यस्त झाले आहेत की त्यांना ज्ञान मिळवण्यासाठी फुरसतच नाही. सतत, पोटाची खळगी भरण्यासाठी कामात बुडून गेले आहेत.

प्रश्न ५ ब: समर्थांचे वास्तव असलेल्या घळीतील त्यांच्या प्रतिमेखाली एक ओवी लिहावयाची आहे, अशी कल्पना करून (द. १५-२) मधील नमकी कोणती ओवी आपणास निवडावीशी वाटेल ती ओवी लिहा

लोकी लोक वाढविले| तेणे अमर्याद झाले| भूमंडळी सत्ता चाले| गुप्तरूपे|| (१५-२-२६)

समर्थांच्या जीवन्कार्याचे सार या ओवीत आल्यासारखे आहे म्हणून ही ओवी सुचवावीशी वाटते.